

MAHALLIY VA XORIJIY TURISTLAR UCHUN O‘ZBEKISTONDA ALTERNATIV TURIZM TURLARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Egamnazarov Khusniddin

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

E-mail: h.egamnazarov@tsue.uz

Аннотация

Ushbu maqolada O‘zbekistonda alternativ turizm turlarini rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. An’anaviy turizm shakllari bilan bir qatorda, mahalliy va xorijiy turistlarga yangi tajriba taqdim etuvchi alternativ yo‘nalishlarni rivojlantirish zaruriyati asoslab berilgan. Tadqiqotda ayniqsa quyidagi turizm turlariga alohida e’tibor qaratilgan: davlat-boshqaruv turizmi, ilmiy turizm, geologiya turizmi, sanoat turizmi va harbiy turizm. Ushbu yo‘nalishlarning har biri bo‘yicha xorijiy tajriba, mavjud infratuzilma, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar va ularni joriy etishning amaliy imkoniyatlari o‘rganilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, mazkur turizm turlarining O‘zbekistonda rivojlanishi sayyohlar oqimini oshirish, turizm mavsumiylikini kamaytirish, va yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratishda muhim omil bo‘lishi mumkin. Shu bilan birga, har bir turizm turi uchun alohida strategik yondashuv va hukumat siyosati zarurligi xulosa qilinadi.

Kalit so‘zlar: alternativ turizm, O‘zbekiston, innovatsion yo‘nalishlar, davlat-boshqaruv turizmi, ilmiy turizm, geoturizm, sanoat turizmi, harbiy turizm, barqaror rivojlanish, yangi tajriba

Аннотация

В данной статье рассматриваются теоретические и практические основы развития альтернативных видов туризма в Узбекистане. Наряду с традиционными формами туризма, обоснована необходимость развития новых направлений, предлагающих уникальный опыт для отечественных и зарубежных туристов. Особое внимание в исследовании уделяется следующим видам туризма: государственно-управленческий туризм, научный туризм, геологический туризм, промышленный туризм и военный туризм. По каждому из направлений изучен зарубежный опыт, существующая инфраструктура, социально-экономические условия и практические возможности их внедрения. По результатам исследования сделан вывод, что развитие указанных форм туризма в Узбекистане может стать важным фактором диверсификации туристических потоков, сокращения сезонности в отрасли и создания новых экономических возможностей. Также подчеркивается необходимость разработки отдельных стратегических подходов и государственной политики по каждому виду туризма.

Ключевые слова: альтернативный туризм, Узбекистан, инновационные направления, государственно-управленческий туризм, научный туризм,

геотуризм, промышленный туризм, военный туризм, устойчивое развитие, новый туристический опыт

Abstract

This article analyzes the theoretical and practical foundations for the development of alternative types of tourism in Uzbekistan. Alongside traditional forms of tourism, the necessity of developing alternative directions that offer new experiences to both domestic and international tourists is substantiated. The study pays particular attention to the following types of tourism: public administration tourism, scientific tourism, geological (geo-) tourism, industrial tourism, and military tourism. For each of these directions, the research examines international experiences, existing infrastructure, socio-economic conditions, and the practical possibilities of their implementation. According to the research findings, the development of these tourism types in Uzbekistan can serve as a significant factor in increasing tourist flows, reducing tourism seasonality, and creating new economic opportunities. At the same time, the study concludes that a separate strategic approach and government policy are necessary for each type of tourism.

Keywords: alternative tourism, Uzbekistan, innovative directions, public administration tourism, scientific tourism, geotourism, industrial tourism, military tourism, sustainable development, new experiences

KIRISH

Turizm sohasining zamonaviy rivojlanish bosqichi uni nafaqat iqtisodiy foyda keltiruvchi tarmoq, balki ijtimoiy, madaniy va ekologik jihatdan barqaror taraqqiyotga xizmat qiluvchi ko‘p funksiyali tizim sifatida talqin qilish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Jahon Turizm Tashkilotining (UNWTO) ta’kidlashicha, turizm XXI asrda global miqyosda eng tez o‘sayotgan va investitsiyaviy jozibadorlik darajasi yuqori bo‘lgan tarmoqlardan biri bo‘lib, u bandlik, madaniy almashinuv va mintaqaviy taraqqiyot uchun muhim omil hisoblanadi (UNWTO, 2023).

O‘zbekiston Respublikasi ham so‘nggi yillarda ushbu yo‘nalishda muhim islohotlarni amalga oshirib, milliy turizm tizimini tubdan yangilash, uning infratuzilmasini rivojlantirish, xorijiy investorlar uchun qulay muhit yaratish va turistik xizmatlar sifatini oshirish bo‘yicha qat’iy qadamlar qo‘ymoqda. 2016-yildan buyon mamlakatda turizmni iqtisodiy o‘shishning drayveri sifatida shakllantirish borasida tizimli yondashuv amalga oshirilib, 2022-yilda “O‘zbekiston – sayyohlar yurti” konsepsiyasi doirasida 5 milliondan ortiq xorijiy va 12 milliondan ortiq ichki turistlar tashrifi qayd etilgan (Davlat statistika qo‘mitasi, 2023).

Shu bilan birga, hozirgi davr turizm sohasida chuqur diversifikatsiyalashuv zaruriyatini keltirib chiqarmoqda. An’anaviy madaniy, ziyorat va ekologik turizm turlariga qo‘shimcha ravishda yangi, innovatsion yo‘nalishlar – sanoat, geologiya, ilmiy, harbiy va davlat-boshqaruv turizmlari kabi muqobil shakllarni joriy etish orqali turizmning mavsumiylik, hududiy chegaralanish va ixtisoslashuvdagi muammolarini bartaraf etish mumkin.

Turizm sohasida innovatsion yondashuvlar xalqaro tajribada ham keng qoʻllaniladi. Masalan, Germaniyada sanoat merosi obyektlariga asoslangan Industrial Heritage Route, Yaponiya va AQShda science tourism (ilmiy turizm), Rossiya va Isroilda esa military tourism muvaffaqiyatli yoʻlga qoʻyilgan boʻlib, ular mahalliy iqtisodiyotga sezilarli daromad keltiradi va aholining tarixiy ongini mustahkamlashda muhim rol oʻynaydi (Smith & Richards, 2013).

Oʻzbekistonda ushbu yangi turizm turlarini shakllantirish orqali:

- Iqtisodiy faol hududlar va ishlab chiqarish obyektlari turistik resursga aylantiriladi.

- Ilmiy, texnik va harbiy sohalarga yoshlarning qiziqishi ortadi.

- Siyosiy va davlat boshqaruvi tizimiga ochiqlik va ishonch mustahkamlanadi.

- Hududiy tengsizlikni kamaytirish va ichki turizm oqimini kengaytirish imkoniyati yaratiladi.

Shu nuqtai nazardan, Oʻzbekiston sharoitida yuqorida qayd etilgan yangi turizm turlarining shakllanishi, ularning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy жиҳатдан olib keladigan natijalari, shuningdek, mavjud turizm strategiyasi bilan qanday integratsiyalashuvi mumkinligini chuqur tahlil qilishdan iboratdir. Tadqiqot doirasida bu turlarni joriy etishning nazariy asoslari, xalqaro tajriba, mahalliy salohiyat hamda barqaror rivojlanishga qoʻshiladigan hissasi yoritiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Zamonaviy global turizm jarayonlari shuni koʻrsatmoqdaki, anʼanaviy turizm turlarining iqtisodiy samaradorligi va ijtimoiy taʼsiri cheklangan boʻlib, barqaror rivojlanishga erishish uchun turizmning yangi, ixtisoslashgan turlarini joriy etish zarurati ortib bormoqda. Xalqaro miqyosdagi koʻplab ilmiy tadqiqotlar (Hall & Page, 2014; Smith & Richards, 2013; UNWTO, 2023) sanoat, ilmiy, geologik, harbiy, hamda yashil energiya asosidagi turizm turlarini jahon iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi sifatida baholashmoqda. Ushbu manbalarda turizmning diversifikatsiyasi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va ekologik barqarorlikni taʼminlovchi strategik vosita sifatida talqin etiladi.

Oʻzbekistonda turizm sohasi anʼanaviy shakllarda – madaniy, tarixiy, ziyorat va ekologik turizm doirasida rivojlanib kelgan. Ammo soʻnggi yillarda hukumat dasturlari va milliy strategiyalarda turizm sohasining innovatsion yoʻnalishlarga kengaytirilishi alohida eʼtibor markaziga aylangan. Bu esa ilmiy jihatdan yangi tadqiqotlarga asos boʻladi. Jumladan, Gʻulomov (2020), Niyozova (2023), Mamatqulov (2022) kabi tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan izlanishlarda yangi turizm turlarining imkoniyatlari, shu jumladan infratuzilmaviy, ijtimoiy va ekologik sharoitlar doirasida koʻrib chiqilgan.

Xalqaro tajribalar asosida shakllantirilgan gipotezalar orqali quyidagi yoʻnalishlar Oʻzbekiston uchun dolzarb va istiqbolli hisoblanadi.

Birinchidan, Davlat-boshqaruv turizmi Oʻzbekistonda yangi shakllanayotgan yoʻnalish boʻlib, demokratik jarayonlar, fuqarolik jamiyati va davlat boshqaruvi tizimiga boʻlgan qiziqishni turistik mahsulot sifatida taklif qilish imkonini beradi. Xalqaro tajriba (masalan, AQSh va Germaniyada davlat binolariga tashriflar, Kongress

va Bundestag ekskursionalari) bu yoʻnalishning turizm sohasidagi ahamiyatini tasdiqlaydi.

Gipoteza 1: Davlat boshqaruvi tizimi tarixi va ochiqligi asosida shakllangan turizm turi xorijiy turistlar sonini oshiradi va siyosiy islohotlarning xalqaro imidjini mustahkamlaydi.

Ikkinchidan, Ilmiy turizm — yaʼni observatoriyalar, ilmiy laboratoriyalar, Fanlar akademiyasi tizimidagi obʼyektlarga tashrif, bugungi kunda ilm-fan va innovatsiyalar asosida shakllanayotgan “STEM turizm”ning zamini hisoblanadi. Bu yoʻnalish Yaponiya, AQSh, Koreya va Yevropa davlatlarida keng rivojlangan boʻlib, ilm-fanga qiziquvchi auditoriya orqali yangi turistik segmentlar shakllanadi.

Gipoteza 2: Ilmiy turizm yoshlar orasida innovatsion tafakkurni rivojlantiradi va ilmiy markazlarning iqtisodiy barqarorligiga xizmat qiladi.

Uchinchidan, Geologiya turizmi Oʻzbekiston hududining geologik tarkibi, ruda va oltin konlari, togʻ massivi va qadimiy geologik qatlamlar asosida shakllanishi mumkin. Bu yoʻnalish Rossiya, Kanada va Avstraliya kabi davlatlarda keng rivojlangan boʻlib, ilmiy-tabiiy jihatdan noyob joylar ekstremal va interaktiv turizm shakllari bilan uygʻunlashadi.

Gipoteza 3: Geologik obyektlarga asoslangan interaktiv ekskursionalari yangi ish oʻrinlari yaratadi va togʻ-kon sanoatiga qiziqishni oshiradi.

Toʻrtinchidan, Orol eko-reabilitatsiya turizmi Oʻzbekistonning ekologik inqirozga uchragan hududlarida barqaror turizmni shakllantirishda katta salohiyatga ega. Orolboʻyi mintaqasida amalga oshirilayotgan “yashil hududlar”, biologik xilmaxillikni tiklash va ekologik ekspeditsiyalar orqali xorijiy eko-turistlarni jalb etish mumkin.

Gipoteza 4: Orolboʻyi hududida ekologik reabilitatsiya loyihalarini turizm bilan uygʻunlashtirish xalqaro grantlar va ekologik investitsiyalar oqimini oshiradi.

Beshinchidan, Sanoat turizmi – ishlab chiqarish jarayonlarini real vaqtda kuzatish, zavod-fabrikalar bilan tanishish orqali turizmning iqtisodiy integratsiyasini kuchaytiradi. Germaniyada BMW zavodi yoki Turkiyada tekstil fabrikalariga tashriflar sanoat turizmining muvaffaqiyatli misollaridir.

Gipoteza 5: Mahalliy ishlab chiqarish obʼyektlari asosida shakllantirilgan sanoat turizmi ichki turizm segmentida yangi talabni yuzaga keltiradi.

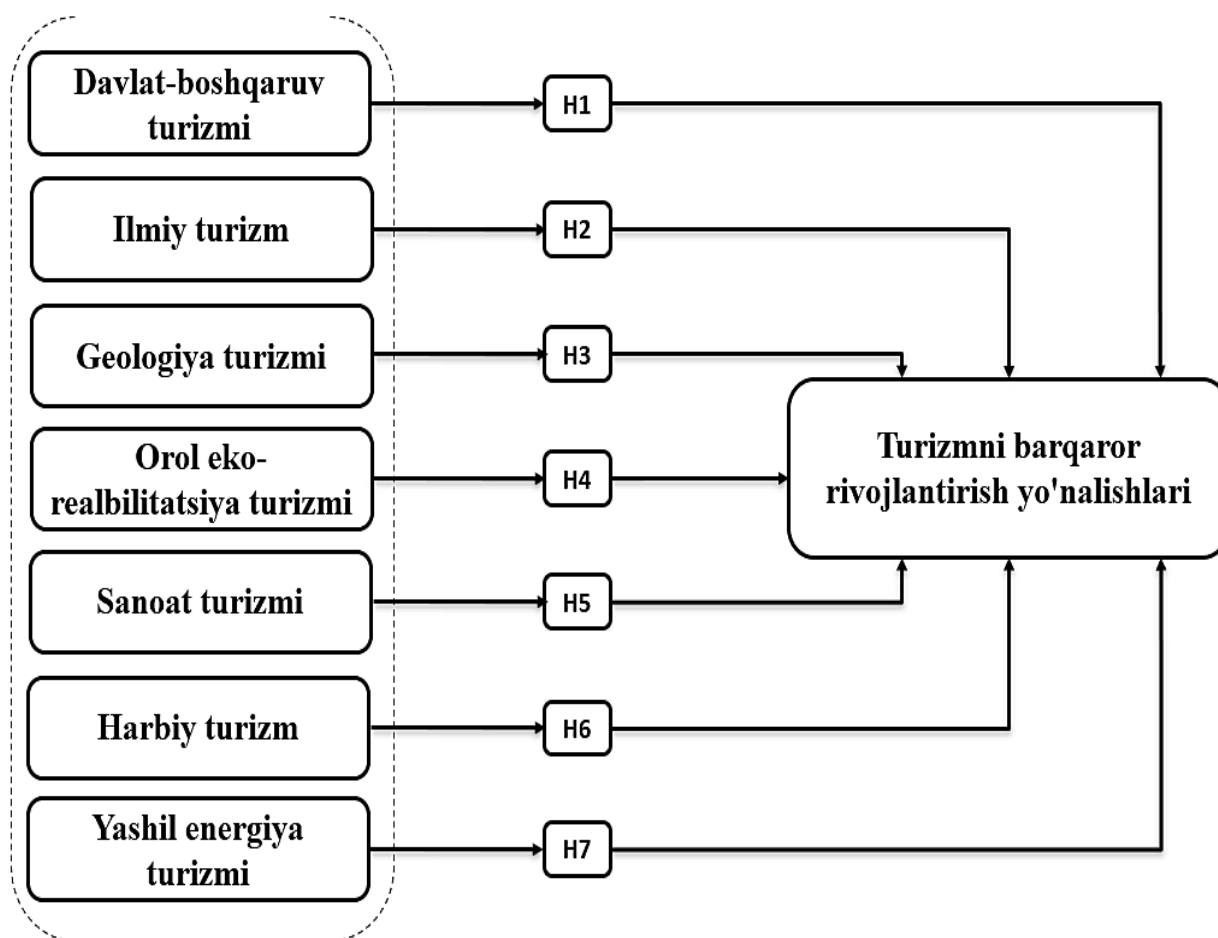
Oltinchidan, Harbiy turizm – tarixiy yodgorliklar, harbiy oʻquv markazlari va interaktiv tadbirlar orqali vatanparvarlik va tarixiy xotirani mustahkamlovchi vosita sifatida xizmat qiladi. Isroil, AQSh va Rossiyada bu yoʻnalish orqali har yili millionlab turistlar jalb qilinadi.

Gipoteza 6: Harbiy tarixga oid obʼyektlar asosida shakllantirilgan turizm milliy gʻurur va tarixiy ongini mustahkamlaydi hamda xorijiy turizm segmentini kengaytiradi.

Yettinchidan, Yashil energiya turizmi – yaʼni quyosh, shamol, biogaz va gidroenergetik obʼyektlarga ekskursionalari tashkil qilish orqali ekologik ongini oshirish bilan birga, energiya tejovchi texnologiyalarni ommalashtirishga xizmat qiladi. Bunday tajribalar Germaniya va Niderlandiyada kuzatilmoqda.

Gipoteza 7: Yashil energiya inshootlariga asoslangan turizm ekologik barqarorlikni targ‘ib qiladi va O‘zbekistonning yashil brendini yaratishda muhim rol o‘ynaydi.

Xulosa qilib aytganda, adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, yuqorida bayon qilingan turizm turlari hozirgi davrda xalqaro miqyosda yuksak ilmiy va amaliy asosga ega bo‘lib, O‘zbekiston sharoitida ularni moslashtirish va amaliyotga joriy etish bo‘yicha zaruriy imkoniyatlar mavjud. Ammo bu yo‘nalishlarni milliy darajada rivojlantirish uchun alohida tadqiqotlar, normativ-huquqiy asoslar, marketing strategiyalari va infratuzilmaviy tayyorgarlik talab etiladi. Kelgusida ushbu yo‘nalishlar bo‘yicha strategik yondashuvlar ishlab chiqish — nafaqat turizm salohiyatini kengaytiradi, balki mamlakatning iqtisodiy va madaniy rivojlanishiga sezilarli hissa qo‘shadi.

1-rasm. Turizmning yangi yo‘nalishlari asosida barqaror rivojlanishni ta‘minlashga qaratilgan ilmiy farazlar modeli¹

Yuqorida keltirilgan yangi turizm turlarining majmuasi nafaqat turizm infratuzilmasini diversifikatsiya qilish, balki mamlakatning ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy barqaror rivojlanishiga xizmat qilish imkoniyatini kengaytiradi. Ushbu yo‘nalishlar turizmning yangi segmentlarini rivojlantirish orqali xalqaro hamkorlikni

¹ Muallif ishlanmasi.

mustahkamlash, hududlararo iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish va sohaning raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. Shuningdek, bu turlar mahalliy aholining barqaror turizmga ishtirokini ta'minlash va ekologik mas'uliyatni oshirish uchun strategik ahamiyatga ega. Turizmni barqaror rivojlantirishning bu yo'nalishlari mamlakat iqtisodiyotiga yangi investitsiyalar jalb qilish va xalqaro reytinglarda O'zbekistonning o'rnini mustahkamlash uchun mustahkam asos yaratadi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda turizmning yangi turlarini O'zbekiston sharoitida joriy qilish imkoniyatlarini tahlil qilish, ularning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini aniqlash maqsadida turli metodologik yondashuvlar kompleks tarzda qo'llanildi. Tadqiqot sifatli (qualitative) tahlil metodlariga asoslangan bo'lib, mavjud hujjatlar, ekspert baholari, xalqaro tajriba va statistik ko'rsatkichlarning tahlilini o'z ichiga oladi. Quyida har bir metod bo'yicha batafsil ma'lumot keltiriladi.

Normativ-huquqiy hujjatlar tahlili

Tadqiqotning birinchi bosqichida O'zbekiston Respublikasida turizm sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar va strategik rejalarning huquqiy asoslari o'rganildi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 2025 -yil 15-maydagi PF-87-son "2025-2026-yillarda sayyohlar oqimini keskin ko'paytirish va turistik xizmatlar ko'lamini jadal kengaytirish orqali turizmning iqtisodiyotdagi o'rnini va ahamiyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 18-sentyabrdagi 582-son "Turizmning yangi turlarini joriy qilish hamda mamlakatimizning turistik salohiyatidan samarali foydalanishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori asosiy manba sifatida tahlil qilindi. Shu bilan birga, Turizm qo'mitasi tomonidan qabul qilingan sohaviy dasturlar, soliq va litsenziyalash bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar ham ko'rib chiqildi. Ushbu tahlil orqali davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari, strategik maqsadlar va ularga xizmat qiluvchi mexanizmlar aniqlashtirildi.

Komparativ muhit tahlil

Turizmning yangi turlarini muvaffaqiyatli joriy etish uchun xalqaro tajribani o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, tadqiqotda Germaniya, Yaponiya, AQSh, Rossiya, Janubiy Koreya va Isroil kabi mamlakatlarning sanoat, geologik, ilmiy, harbiy va davlat-boshqaruv turizmini rivojlantirishdagi tajribalari tahlil qilindi. Har bir mamlakatda turizmning ma'lum bir yo'nalishi bo'yicha qo'llanilgan tashkiliy model, moliyalashtirish mexanizmlari, marketing strategiyalari va ijtimoiy ta'sir o'rganildi. Komparativ tahlil natijasida O'zbekistonda ushbu modellarni qanday adaptatsiya qilish mumkinligi, ularga mos infratuzilmaviy va institutsional sharoitlar mavjudligi aniqlashtirildi.

Masalan:

Germaniyada sanoat turizmi "Industrial Heritage Route" asosida tarixiy ishlab chiqarish obyektlari va zavodlar asosida tashkil etilgan;

Yaponiyada ilmiy turizm universitetlar va ilmiy institutlar hamkorligida yillik grant dasturlari orqali rivojlantirilmoqda;

Isroilda harbiy turizm armiyaning muzeylari va o'quv markazlari atrofida interaktiv ko'rgazmalar orqali amalga oshiriladi.

Ushbu tajribalar O'zbekiston sharoitida har bir yangi turizm turini lokal resurslar va imkoniyatlar asosida qanday moslashtirish mumkinligini ko'rsatdi.

Sifatli tadqiqot metodlari. Tadqiqotda sifatli yondashuv asosida ekspert intervyulari va kontent-tahlil usuli qo'llanildi. Jumladan:

Ekspert fikrlari. Turizm qo'mitasi, Fanlar akademiyasi, mahalliy hokimiyatlar, sayyohlik kompaniyalari va turizmni o'qitish bilan shug'ullanuvchi OTM vakillari bilan intervyular o'tkazildi. Intervyular davomida yangi turizm turlarining infratuzilmaviy talablar, xavfsizlik standartlari, mahalliy jamiyat bilan integratsiyasi va marketing strategiyalari muhokama qilindi. Olingan ma'lumotlar mavzuga oid qimmatli sifatli dalillarni taqdim etdi.

Statistik va prognoz tahlili. Davlat statistika qo'mitasi va UNWTO tomonidan e'lon qilingan turizm oqimi, hududlar bo'yicha turistik salohiyat, ichki va tashqi turizm daromadlari haqidagi so'nggi statistik ma'lumotlar tahlil qilindi. Bundan tashqari, yangi turizm turlari bo'yicha bozor hajmi va prognozlar aniqlash uchun SWOT tahlil usulidan foydalanildi.

Kontent-tahlil. OAV, ilmiy maqolalar va tahliliy hisobotlar asosida mavjud diskurs (ijtimoiy qarashlar, siyosiy munosabatlar) o'rganilib, yangi turizm turlarining qabul qilinish darajasi va jamiyatdagi aks-sado ko'rib chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Turizm sohasining rivojlanishi mamlakat iqtisodiy salohiyatini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va xorijiy investitsiyalarni jalb etishda muhim omil hisoblanadi. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasida ijobiy o'sish sur'atlari kuzatilmoqda. Quyidagi ma'lumotlar asosida 2016–2024-yillar davomida turizm ko'rsatkichlarining dinamikasi, pandemiya davridagi pasayishlar va so'nggi yillardagi tiklanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Shu nuqtai nazardan, quyida keltirilgan 1-jadval O'zbekiston Respublikasida turizm sohasining asosiy ko'rsatkichlaridagi o'zgarishlarni yoritadi.

1-jadval ma'lumotlari asosida aniqlanishicha, O'zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy sayyohlar soni 2016-yildagi 2 milliondan 2024-yilda 10 milliondan oshgan bo'lib, bu ko'rsatkich 5 baravardan ortiq o'sishni ko'rsatmoqda. Bunda 2020–2021-yillarda COVID-19 pandemiyasi tufayli keskin pasayish kuzatilgani va 2022-yildan boshlab sohaning tiklana boshlagani yaqqol ko'rinadi. Shuningdek, turizm xizmatlari eksporti 2016-yildagi \$426 milliondan 2024-yilda \$3,5 milliardga yetgani, ichki sayyohlar soni esa 8,8 milliondan 23,4 million nafarga ortgani ko'zga tashlanadi. Bu esa ichki turizm salohiyatining ham kuchayib borayotganini tasdiqlaydi.

Turizm infratuzilmasi va xizmat ko'rsatish subyektlarining sonida ham barqaror o'sish kuzatilmoqda. Masalan, joylashtirish vositalari soni 2016-yildagi 609 tadan 2024-yilda 6570 taga yetgan. Shu bilan birga, turizm infratuzilmasi ob'ektlari sonining

deyarli 37 baravarga oshgani (420 tadan 15 675 tagacha) turizmni rivojlantirish siyosatining izchil amalga oshirilayotganidan dalolat beradi.

1-jadval

O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasini ko‘rsatkichlari (2016-2024)¹

T/r	Ko‘rsatkichlar nomi	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1.	Xorijiy sayyohlar tashrifi (ming nafar)	2027.0	2690.1	5346.2	6748.5	1504.1	1881.3	5232.8	6626.3	10285.0
2.	Turizm xizmatlari eksporti (mln AQSh dollar)	426	687	1041	1313	261	422	1610	2143	3 516
3.	Ichki sayyohlar soni (ming nafar)	8855.2	10562.1	12489.2	14748.0	3534.1	5813.9	11435.5	20638.1	23404.7
4.	Joylashtirish vositalari (dona)	609	767	1096	2163	2789	4015	5029	5526	6570
5.	Turistlarga xizmat ko‘rsatuvchi sub’ektlari (dona)	484	749	1579	2254	2162	3883	4147	5276	7032
6.	Turizm infratuzilmasi ob’ektlari (dona)	420	681	2751	3868	5253	7680	11615	13033	15675
7.	Jahon iqtisodiyotining o‘sish sur‘ati (%)	3.4	3.8	3.6	2.8	-3.1	6.0	3.2	2.8	3.0
8.	Xorijiy valyuta kursi – O‘zbekiston so‘mi (UZS/USD)	3231	8100	8336	9507	10476	10838	11200	11500	12920

Shuningdek, mazkur yillarda jahon iqtisodiyotining o‘sish sur‘ati ham turizm sohasiga bevosita ta‘sir ko‘rsatgan. Xususan, 2020-yildagi -3,1% global iqtisodiy pasayish pandemiya sababli xalqaro turizmga tanazzulga sabab bo‘lgan.

Umuman olganda, O‘zbekistonda turizm sohasining barqaror o‘sish sur‘atlari kuzatilmoqda. Bu esa mamlakatda barqaror turizmni shakllantirish va iqtisodiy diversifikatsiyani kengaytirish borasidagi chora-tadbirlar samaradorligini ko‘rsatadi.

¹ Muallif ishlanmasi.

2-jadval

O‘zbekistonda turizm sohasini barqaror rivojlanishining regressiya tahlili¹

№	Taklif qilinayotgan turizm turlari		O‘zbekistonda turizm sohasini barqaror rivojlantirish yo‘nalishlari yo‘nalishlari	Betta(β)	S.E.	Hypothesis
H1	Davlat-boshqaruv turizmi	→		0.674***	0.030	Supported
H2	Ilmiy turizm	→		0.793***	0.039	Supported
H3	Geologiya turizmi	→		0.578***	0.040	Supported
H4	Orol eko-reabilitatsiya turizmi	→		0.085	0.014	Not supported
H5	Sanoat turizmi	→		0.399***	0.055	Supported
H6	Harbiy turizm	→		0.590***	0.047	Supported
H7	Yashil Energiya Turizmi	→		0.098	0.036	Not supported

$|\beta| > 0.5$: Kuchli ta‘sir;

$0.3 < |\beta| \leq 0.5$: O‘rtacha ta‘sir;

$0.1 < |\beta| \leq 0.3$: Zaif ta‘sir;

$|\beta| \leq 0.1$: Juda zaif yoki ahamiyatsiz ta‘sir; |

$S.E. \leq 0.05$: Beta koeffitsientining aniqroq baholanayotganini bildiradi;

$0.1 \leq |S.E.|\beta$: β koeffitsient bahosining o‘zgaruvchanligini bildiradi.

O‘zbekistonda turizm sohasini barqaror rivojlantirish bo‘yicha regressiya tahlili natijalari ilmiy turizm ($\beta = 0.793$), davlat-boshqaruv turizmi ($\beta = 0.674$) va geologiya turizmi ($\beta = 0.578$) barqaror rivojlanishga eng kuchli ijobiy ta‘sir ko‘rsatishini ko‘rsatdi. Shuningdek, harbiy turizm ($\beta = 0.590$) va sanoat turizmi ($\beta = 0.399$) ham muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan. Biroq, orol eko-reabilitatsiya va yashil energiya turizmi sezilarli ta‘sir ko‘rsatmagan. Bu natijalar O‘zbekistonda turizm sohasini barqaror rivojlanishni ta‘minlashda yangi yo‘nalishlarni belgilash uchun asos yaratadi.

¹ Muallif ishlanmasi.

3-jadval
O‘zbekiston Respublikasida muqobil turizm turlari va ularning boshqaruv tizimi¹

№	Turizmning yangi turlari	Turizmning yangi turlari tavsifi	Mas’ul davlat boshqaruv organlari
1.	Davlat-boshqaruv turizmi	Mamlakatning siyosiy hayoti, davlat organlari va tashkilotlarining tarixi va faoliyatini aks ettiruvchi joylarga, xususan, Hukumat bino va inshootlariga tashrif buyurishni o‘z ichiga olishni nazarda tutuvchi	O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi
2.	Ilmiy turizm	Ilmiy-tadqiqot institutlari va laboratoriyalar, observatoriyalar hamda planetariylar, Fanlar akademiyasi va uning tizimidagi tashkilotlarga tashrif buyurish orqali fan va texnika yutuqlari bilan tanishishni nazarda tutuvchi	O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi hamda Fanlar Akademiyasi
3.	Geologiya turizmi	Oltin, ruda va boshqa mineral resurslar qazib oluvchi konlar, shaxtalar, faoliyat yuritmayotgan geologik obyektlarida texnologik jarayonlarni, shu jumladan, tog‘ jinslarini portlatish tadbirlarini bexatar masofadan kuzatish, mutaxassislar bilan muloqot qilish, tog‘ relyeflari bo‘yicha ekskursiyalarni tashkil qilishni nazarda tutuvchi	O‘zbekiston Respublikasi Tog‘-kon sanoati va geologiya vazirligi
4.	Sanoat turizmi	Mahsulot ishlab chiqarish jarayonlari bilan tanishishni nazarda tutuvchi	O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda Investitsiyalar, sanoat va tashqi savdo vazirligi
5.	Harbiy turizm	Harbiy tarix va faoliyat bilan bog‘liq joylarga tashrif buyurish, yodgorliklar va tadbirlarda qatnashish, harbiy xizmatchilar hayoti va sharoitlari bilan yaqindan tanishish, hududlarda sayyohlarga o‘q otish bo‘yicha pulli xizmatlar tashkil qilishni nazarda tutuvchi	O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi

3-jadvalda keltirilgan yangi turizm turlari O‘zbekistonning turizm salohiyatini yanada kengaytirish, innovatsion yondashuvlarni rivojlantirish va mamlakatning xalqaro turizm bozorida raqobatbardoshligini oshirish maqsadida shakllantirilgan. Ushbu yondashuv "O‘zbekiston — 2030" strategiyasining ustuvor yo‘nalishlari bilan hamohang bo‘lib, quyidagi muhim jihatlarni o‘z ichiga oladi:

Mahalliy va xorijiy sayyohlar uchun yangi imkoniyatlar yaratish – muqobil turizm yo‘nalishlarining rivojlanishi mamlakatga ko‘proq sayyohlarni jalb qilishga yordam beradi va ularning turistik tajribalarini yanada xilma-xil qilish imkonini yaratadi.

¹ Muallif tadqiqotlari asosida ishlab chiqilgan.

Turizm salohiyati yuqori hududlarda xizmatlarni kengaytirish – sanoat, geologiya, ilmiy va harbiy turizm yo‘nalishlarini rivojlantirish orqali sayyohlik xizmatlarining diversifikatsiyasi ta‘minlanib, iqtisodiy o‘sishga hissa qo‘shiladi.

Davlat va xususiy sektor hamkorligini mustahkamlash – yangi turizm tarmoqlari muayyan davlat boshqaruv organlari tomonidan tartibga solinishi zarur bo‘lib, bu davlat-xususiy sheriklik tamoyillarini rivojlantirish va turizm infratuzilmasini yaxshilashga xizmat qiladi.

Innovatsion turizm mahsulotlarini yaratish – Ilmiy, sanoat va geologiya turizmi kabi yangi turlar ilmiy-tadqiqot va texnologik yutuqlardan kelib chiqib shakllantirilgan bo‘lib, bilimga asoslangan iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yangi muqobil turizm turlarining joriy qilinishi O‘zbekiston Respublikasida turizm sohasini diversifikatsiya qilish va turizm sohasini barqaror rivojlanishini ta‘minlashga xizmat qiladi. Ushbu turizm turlari nafaqat turistik mahsulotlarning ko‘lamini kengaytiradi, balki innovatsion va ilmiy asoslangan xizmatlarni rivojlantirish, davlat boshqaruvi va sanoatga oid sayyohlikni ommalashtirish orqali mamlakatning jahon turizm bozorida raqobatbardoshligini oshirishga ham xizmat qiladi. Bundan tashqari, har bir turizm turi muayyan davlat boshqaruv organlari tomonidan nazorat qilinishi va rivojlantirilishi lozim. Bu esa turizmni davlat miqyosida muvofiqlashtirilgan holda rivojlantirish va turizm infratuzilmasini yanada mustahkamlash imkonini beradi.

Kelgusidagi tadqiqotlar uchun quyidagi yo‘nalishlar muhim ahamiyat kasb etadi:

1. Turizm turlari bo‘yicha alohida marketing strategiyalarini ishlab chiqish – har bir yo‘nalish (davlat boshqaruv turizmi, sanoat turizmi, harbiy turizm, ilmiy turizm, geologiya turizmi va boshqalar) uchun maqsadli auditoriyalarni tahlil qilish va mos reklama usullarini joriy etish zarur.

2. Xalqaro hamkorlikni kengaytirish – xorijiy investitsiyalar, qo‘shma loyihalar va akademik almashinuvlar orqali O‘zbekiston turizm bozorining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

3. Barqaror turizm mezonlarini integratsiya qilish – atrof-muhitni muhofaza qilish, madaniy merosni saqlab qolish va mahalliy aholining manfaatlarini hisobga olish orqali uzoq muddatli rivojlanishni ta‘minlash lozim.

Ushbu yo‘nalishlarda olib boriladigan chuqur va tizimli tadqiqotlar O‘zbekistonda turizm sohasini sifat jihatdan yangi bosqichga o‘tishiga asos bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2024). “Turizmning yangi turlarini joriy qilish hamda mamlakatimizning turistik salohiyatidan samarali foydalanishga oid

qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” qarori. PQ-soni 2024-yil dekabr. [Rasmiy hujjat]

2. Davlat statistika qo‘mitasi. (2023). Turizm sohasi bo‘yicha statistik ma‘lumotlar to‘plami. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. [Ma‘lumotnoma]

3. Egamnazarov, K. (2023). The Influence of Sustainable Tourism Policy, Destination Management, and Sustainable Tourism Development on Improving the Quality of Life for the People of Uzbekistan: A Comprehensive Overview. Издания, 32-35.

4. United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2023). International Tourism Highlights: 2023 Edition. Madrid: UNWTO Publications. [<https://www.unwto.org>]

5. Smith, M. K., & Richards, G. (2013). The Routledge Handbook of Cultural Tourism. London: Routledge.

6. OECD. (2022). OECD Tourism Trends and Policies 2022. Paris: OECD Publishing. [<https://www.oecd.org>]

7. Hall, C. M., & Page, S. J. (2014). The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space (4th ed.). Abingdon: Routledge.

8. Egamnazarov, K. (2023). EVALUATING THE PATH TOWARDS SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT, 1(10), 102-105.

9. Mamatqulov, Sh. (2022). “O‘zbekistonda zamonaviy turizm infratuzilmasini rivojlantirish yo‘nalishlari.” Barqaror taraqqiyot va turizm ilmiy jurnali, 3(1), 12–18.

10. Egamnazarov, K. (2023). How Does Smart Tourism Support Sustainable Tourism Development: the Case of Uzbekistan. YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT, 1(maxsus son).

11. Hall, C. M., & Page, S. J. (2014). The Geography of Tourism and Recreation: Environment, Place and Space. Routledge.

12. Smith, M. K., & Richards, G. (Eds.). (2013). The Routledge Handbook of Cultural Tourism. Routledge.

13. G‘ulomov, S. (2020). O‘zbekiston Respublikasida turizmni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari. Iqtisodiyot va Innovatsion Texnologiyalar, 6(3), 45–52.

14. Niyozova, D. (2023). Barqaror turizm va ekologik yondashuvlar: Orolbo‘yi misolida. Barqaror Taraqqiyot Ilmiy Nashrlari, 2(1), 18–26.

15. Mamatqulov, I. (2022). Turizmدا diversifikatsiya siyosati: yangi turlar va infratuzilmaviy omillar. Turizm va Madaniy Meros Ilmiy Jurnal, 4(2), 30–38.

16. OECD. (2021). Tourism Policy Responses to the COVID-19 Crisis. OECD Publishing. [<https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/tourism-policy-responses-to-the-coronavirus-covid-19-crisis>]

17. Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2015). Tourism and water: Interactions, impacts and challenges. Channel View Publications.

18. Ministry of Ecology, Environmental Protection and Climate Change of the Republic of Uzbekistan. (2024). Orolbo‘yi hududining eko-turizm salohiyati bo‘yicha hisobot. Toshkent.

19. Egamnazarov, K. (2024). Directions for sustainable development of tourism in the namangan region of Uzbekistan. YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT, 2(4).

20. German Federal Foreign Office. (2022). Open Government and State Tourism: Berlin Tour Programs. Berlin.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhah: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, may, 5-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710. GOCT 7.56-2002** " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**